

СИНЕРГЕТИЧНІ ВИМІРИ ОСОБИСТОСТІ**Тітов І. Г.**

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
titovpsy@gmail.com

Розвиток уявлень про особистість, зумовлених проникненням у персонологію постнекласичних ідей (передусім ідей, сформульованих у межах синергетики), передбачає її осмислення як складної відкритої самоорганізованої системи, що «знаходиться у безперервній динамічній взаємодії з умовами свого існування та еволюціонує через постійне зростання складності та внутрішньої організації» (Леонтьєв, 2018, с. 102). Головна мета пропонованих тез полягає в окресленні з опертям на евристичний потенціал синергетики тих вузлових механізмів, котрі забезпечують особистісний модус буття людини.

Особистість є особливою за своєю змістовою та функціональною сутністю системною властивістю (якістю), котра набувається особою на певному етапі свого культурного розвитку у багатовимірних діяльнісно-комунікативних відносинах із собою (власним внутрішнім світом) та онтологічно «Іншим» (позаособовим, безособовим, надособовим). Цілісність цієї властивості конституюється суперечливою єдністю різнорівневих, субординаційно та координаційно взаємодіючих компонентів (органічних та психічних ресурсів індивіда), що забезпечує вибір в умовах невизначеності можливих підстав для розгортання неадаптивно-перетворювальної активності (Тітов, 2014).

Як відкрита система, здатна до продуктивного входження у діалогічно-творчу взаємодію з культурою (Балл, 2006), особистість здійснює активну орієнтацію у культурних контекстах, суб'єктивує семіотичні світи культури, асимілює їх у свій внутрішній світ та транслює в подальшому власну суб'єктивність назад у культуру, змістовно збагачуючи таким чином її контекстуальні смислові поля (Тітов, 2014). Результатом цих процесів, котрі як правило відбуваються в режимі невизначеності, значного енергетичного напруження та інтелектуально-духовних зусиль, стає розвиток особистості, зростання рівня складності її системної організації (Леонтьєв, 2011).

Ускладнення особистісної організації одночасно зі збереженням відкритості світові зумовлює зростання ступеня відособленості, автономності та вибірковості, що пов'язано зі збільшенням операційної замкненості системи (Матурана, Варела, 2019). Властиве їй ендогенне управління дозволяє скеровувати особистісний розвиток через підсилення соціально вироблених та створення власних способів самовдосконалення, засобів самобудівництва, досягнення можливого варіанту себе, свого Я, зберігаючи за наявності будь-яких трансформаційних перетворень свою цілісність та ідентичність.

Ключовим компонентом в уявленнях про синергетичні механізми особистісного модусу буття людини є ідея про рекурсивність (самовіднесеність), в основі якої лежать рефлексивні процеси та оснований на ній внутрішній діалог. Останні дозволяють особистості робити саму себе, свої думки, емоційні стани, дії та ставлення, предметом свідомого аналізу та довільного перетворення, що уможливорює виокремлення нею самої себе з потоку власного життя, самодистанціювання та самотрансценденцію (Франкл, 1990) і, як наслідок, – свідомий перехід на вищі регуляторні рівні, де не лише долається вплив розташованих нижче регуляторів поведінки (Harre, 1983), а й змінюється напрям та співвідношення діючих на особистість детермінант. Ідеться про включення до ланцюга детермінаційних процесів актів самодетермінації (Ryan, Deci, 2017), котрі не лише визначають суб'єктивне переживання підконтрольності власної активності в усіх точках її траєкторії, а й здатність бути причиною змін (або опору змінам) в оточуючому світі та своєму житті. У зв'язку з цим можна говорити, що реалізована через рефлексивну свідомість самодетермінація, є джерелом автопоетичних за своєю природою актів самовизначення, самодолання та самотворчості людини (Генисаретский, 2002), котрі одночасно є актами її особистісного зростання та розвитку, переходом до вищих шаблів організації особистості як *causa sui* (Петровский, 2010), як суб'єкта вільної та відповідальної поведінки.

Список використаних джерел:

1. Балл Г. А. (2006) Психология в рациогуманистической перспективе: Избранные психологические труды. К.: Изд-во Основа.
2. Генисаретский О. И. (2002) Поворот в культурно-экологическом дискурсе: от экологической метафоры культуры – к креативной антропологии и автопоэзису // Материальная база сферы культуры. Вып. 1. С. 4–21.
3. Леонтьев Д. А. (2011) Новые ориентиры понимания личности в психологии: от необходимого к возможному // Вопросы психологии. №1. С. 3–27.
4. Леонтьев Д. А. (2018) Синергетика и личность: к неравновесной персонологии // Методология и история психологии. Вып. 3. С. 96–104.
5. Матурана У. Р., Варела Ф. Х. (2019) Древо познания: Биологические корни человеческого понимания. М.: УРСС: ЛЕНАНД.
6. Петровский В. А. (2010) Человек над ситуацией. М.: Смысл.
7. Титов И. Г. (2014). Постнеклассическая личность: методологические основания психологического исследования. Saarbrücken: Lambert Academic Publishing.
8. Франкл В. (1990) Человек в поисках смысла. М.: Прогресс.
9. Harre R. (1983) *Personal Being*. Oxford: Blackwell.
10. Ryan R., Deci E. (2017) *Self-determination Theory*. N.Y.: Guilford.